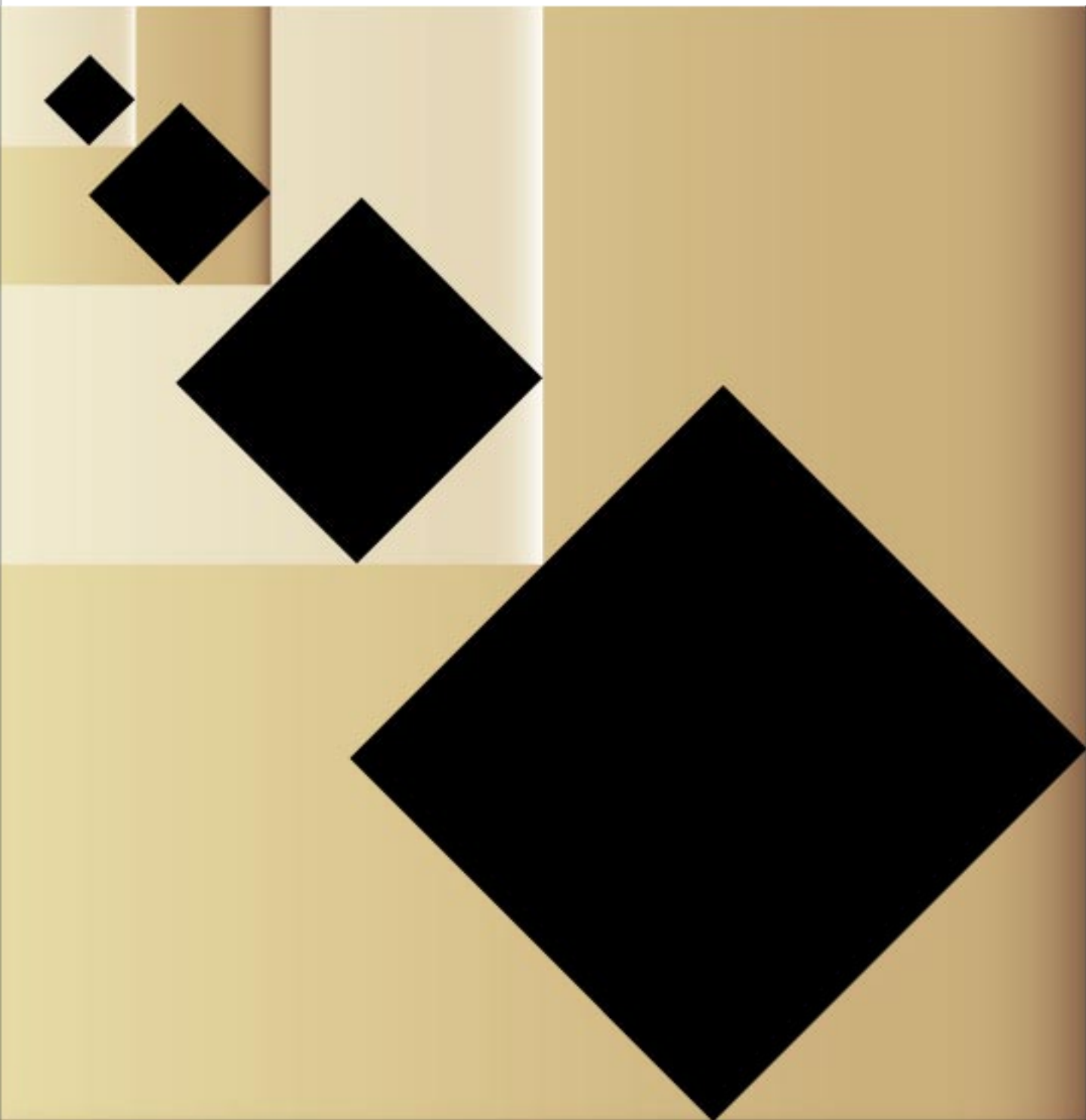

Samenvatting

KINDERMISHANDELING

Leiden Attachment Research Program

**M.H. van IJzendoorn / P. Prinzie / E.M. Euser / M.G. Groeneveld / S. N. Brilleslijper-Kater
A.M.T. van Noort-van der Linden / M.J. Bakermans-Kranenburg / F. Juffer / J. Mesman
M. Klein Velderman / M. San Martin Beuk**

Leiden University

CASIMIR

PUBLISHERS

Vormgeving: Bental_Bommeljé (www.bentalbommelje.com)

Beeld voorkant: Bental_Bommeljé - vrije bewerking op schilderij van Theo van Doesburg, 'Arithmetic Composition' (1930)

Kindermishandeling in Nederland Anno 2005:

**De Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen
en Jeugdigen (NPM-2005)**

www.LeidenAttachmentResearchProgram.eu

Algemene en Gezinspedagogiek – Datatheorie
Universiteit Leiden

**M.H. van IJzendoorn
P. Prinzie
E.M. Euser
M.G. Groeneveld
S. N. Brilleslijper-Kater
A.M.T. van Noort-van der Linden
M.J. Bakermans-Kranenburg
F. Juffer
J. Mesman
M. Klein Velderman
M. San Martin Beuk**

Met medewerking van:
P.C. Ohlsen-Koole

Op verzoek van:
Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
van het Ministerie van Justitie

 2007 WODC

Ministerie van Justitie. Auteursrecht voorbehouden.

Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Samenvatting

De aanleiding

Hoe vaak komt kindermishandeling voor? Al meer dan drie decennia staat het probleem van kindermishandeling in het middelpunt van de politieke en maatschappelijke belangstelling. Toch was tot op heden niet bekend hoe omvangrijk dit probleem nu eigenlijk is. Jarenlang is genoeg genomen met globale schattingen (50.000 ~ 80.000 gevallen), gebaseerd op Amerikaanse studies. De *Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen* (NPM-2005) is de eerste Nederlandse studie naar de prevalentie van kindermishandeling.

Opzet van de studie

De NPM-2005 maakt gebruik van meer dan 1.100 informanten die geografisch over alle delen van Nederland zijn gespreid. De informanten zijn professionals die beroepsmatig met kinderen te maken hebben in allerlei sectoren van de samenleving zoals onderwijs, opvoedingsondersteuning, juridische en sociaal-medische zorg. Ze zijn ten behoeve van deze prevalentiestudie geïnstrueerd in het gebruik van een meetinstrument met nauwkeurige omschrijvingen van de diverse vormen van fysieke en emotionele kindermishandeling. Op deze wijze is voor iedere informant duidelijk wat kindermishandeling is en wat niet. Ook is gebruik gemaakt van de formele registraties van kindermishandeling in 2005 door de 17 Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK).

De prevalentie van kindermishandeling: 107.200 gevallen

In deze NPM-2005 studie wordt de omvang van kindermishandeling geschat op 107.200 gevallen. De prevalentie voor 2005 is daarmee ongeveer 30 gevallen van kindermishandeling op iedere 1.000 kinderen. De meerderheid van de gevallen betreft vormen van verwaarlozing, te weten fysieke en emotionele verwaarlozing en verwaarlozing van het onderwijs. De schatting van het aantal slachtoffers van seksuele mishandeling is ruim 4.700 gevallen; seksuele mishandeling is daarmee kwantitatief gezien de minst omvangrijke vorm van kindermishandeling. Fysieke mishandeling komt in ruim 19.000 gevallen voor. Bijna een kwart van de slachtoffers van kindermishandeling ondergaat seksuele en/ of fysieke mishandeling.

De prevalentiecijfers zijn gebaseerd op gevallen van kindermishandeling die zich hebben voorgedaan in 2005. Kinderen die in de jaren voorafgaand aan 2005 zijn mishandeld maar niet meer in 2005 zelf, zijn niet meegeteld. De prevalentie van kindermishandeling over de gehele jeugdfase ('life-time prevalence') is zonder twijfel groter dan de prevalentie voor 2005. De prevalentiecijfers zijn nadrukkelijk schattingen met een *foutenmarge*. Voor de schatting van het totale aantal gevallen van kindermishandeling moet een marge van ongeveer 5.000 gevallen meer of minder in acht genomen worden. De prevalentie van 30 gevallen van kindermishandeling per 1000 kinderen is vergeleken met soortgelijke studies in het buitenland aan de hoge kant. Zo is de prevalentie van kindermishandeling in de Verenigde Staten met een soortgelijke methode geschat op 23 gevallen per 1000 kinderen. Studies met vragenlijsten ingevuld door potentiële slachtoffers leiden tot veel hogere schattingen van gemiddeld bijna 200 gevallen per 1.000 kinderen maar zelfrapportage is een omstreden methode in het ingewikkelde onderzoek naar kindermishandeling.

Risicofactoren

Het risico op kindermishandeling is bijna 7 keer groter in gezinnen met *zeer laag opgeleide ouders*, terwijl *werkloosheid* van beide ouders het risico ruim 5 keer vergroot. Ook *allochtone achtergrond* betekent een ongeveer 3,5 keer verhoogd risico op kindermishandeling, maar dat verhoogde risico valt grotendeels weg als opleiding wordt verdisconteerd. Een *groter gezin* (drie of meer kinderen) en *alleenstaand ouderschap* verdubbelen het risico op kindermishandeling. Deze risicofactoren zijn niet nieuw of verrassend, maar behoren tot de gezinskenmerken die in dit verband doorgaans worden genoemd. Nieuw is de nauwkeurige bepaling van de omvang van deze risicofactoren, en de mogelijkheid van onderlinge vergelijking. Nieuw is ook dat blijkt dat zeer lage opleiding de invloed van allochtone achtergrond als risicofactor naar de achtergrond duwt. Laag opleidingsniveau vormt dus een belangrijker risico dan afkomst uit een etnisch-culturele minderheid.

Preventie van kindermishandeling

Werkloze ouders en ouders met een afgebroken opleiding na de basisschool maken zich relatief het meest schuldig aan kindermishandeling. Gezien de grote invloed van risicofactoren die samenhangen met opleiding en werk ligt het voor de hand te pleiten voor effectief *scholings- en werkgelegenheidsbeleid*. Dat zal ook de prevalentie van kindermishandeling doen verminderen, zo verwachten we, hoewel een causaal verband tussen risicofactoren en kindermishandeling niet is aangetoond. Ook vindt relatief vaak kindermishandeling plaats in gezinnen met alleenstaande ouders en in grotere gezinnen. *Opvoedingsondersteuning* kan hier wellicht soelaas bieden. Brede inzet van gedragsgerichte preventieve interventies kan ouders beter toerusten voor de zware taak van opvoeden. Consultatiebureaus hebben een unieke rol in het volgen van kinderen en hun ouders gedurende de eerste levensjaren, en kunnen toegerust worden om op verantwoorde wijze opvoedingsondersteuning gestalte te geven.

Herhaalde peilingen

Herhaalde peilingen van de prevalentie van kindermishandeling in Nederland is nodig, met de hier beproefde benadering van informanten. Deze monitor van kindermishandeling geeft een voldoende betrouwbaar beeld van de prevalentie om de invloed van overheidbeleid, van gewijzigde bevolkingsamenstelling, of van veranderde mentaliteit bij ouders te kunnen registreren. De Amerikaanse overheid financiert nu al enkele tientallen jaren de kostbare prevalentietellingen van de National Incidence Studies (NIS) via het United States Department of Health and Human Services. Blijkbaar vindt de Amerikaanse overheid het tot haar taak behoren om de ontwikkelingen in de prevalentie van kindermishandeling op de voet te volgen. De vraag is waarom dat (tot voor kort) niet het geval was in Nederland en in andere Europese landen. De reden kan in ieder geval niet zijn dat hier het probleem van kindermishandeling verwaarloosbaar klein zou zijn. Met 107.200 gevallen van kindermishandeling per jaar steekt Nederland helaas niet gunstig af ten opzichte van de Verenigde Staten van Amerika.

Uitgebreide Samenvatting

De publicatie van het artikel 'The battered child syndrome' in 1962 door de Amerikaanse kinderarts Henry Kempe en enkele collega's (Kempe, Silverman, Steele, Droegemueller, & Silver, 1962) is het begin gebleken van een sterke maatschappelijke en wetenschappelijke herleving van de belangstelling voor het begrip kindermishandeling. Hadden sommige radiologen (Caffey, 1946; Astley, 1953) al geschreven over raadselachtige afwijkingen bij zeer jonge kinderen, zoals het 'general bone disease', een structurele broosheid van het bot die makkelijk tot kwetsuren kon leiden, Kempe e.a. verklaarden dit raadsel door het in verband te brengen met fysiek geweld. Vrij snel mengden ook gedragswetenschappers zich in de discussie en werd het niet meer als slechts medisch probleem gezien maar ook als pedagogisch en psychologisch probleem. Kindermishandeling werd al gauw beschouwd als een symptoom van disfunctionerende relaties binnen het gezin. De term kindermishandeling fungeerde vervolgens als verzamelnaam voor elke vorm van een voor het kind schadelijk handelen (of nalatigheid in het handelen) door een voor hem verantwoordelijke volwassene.

In Nederland kreeg kindermishandeling meer geïnstitutionaliseerde maatschappelijke belangstelling met de oprichting van de Vereniging tegen Kindermishandeling (VKM - staat nu voor Stichting Voorkoming van Kindermishandeling) in 1970, en die van de eerste bureaus Vertrouwensarts inzake Kindermishandeling in 1972. Deze zijn in 2000 opgegaan in AMK's; Advies- en Meldpunt Kindermishandeling. Sindsdien is de aandacht voor dit probleem blijven toenemen. In de afgelopen dertig jaar is aanvankelijk vooral in de Verenigde Staten maar daarna ook in ons land steeds meer wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd. Ook is er in de klinische praktijk veel ervaring opgedaan met diagnostiek, hulpverlening en preventie van kindermishandeling, hoewel de validiteit en effectiviteit ervan niet altijd wetenschappelijk aangetoond is.

Kindermishandeling werd steeds meer gezien als de aantasting van de integriteit van het kind als persoon. Zo schreef de Raad voor het Jeugdbeleid in 1988 in de nota Kindermishandeling vermeldenswaard: 'Vanuit de erkenning van het grondrecht van de integriteit van het eigen lichaam, vanuit het erkennen en waarderen van de persoonlijkheid van jongeren en kinderen, en vanuit een visie op opvoeding volgens het persoonsmodel, komt de Raad tot de conclusie dat het gebruik van geweld tegen kinderen afgewezen moet worden en niet verdedigbaar is.' Op 20 november 1989 werd in New York het Verdrag inzake de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties opgesteld, dat op 8 maart 1995 voor Nederland in werking trad. Artikel 19 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind verplicht de overheid alle passende maatregelen te nemen ter bescherming van kinderen tegen alle vormen van geweld, misbruik of verwaarlozing.

Het begrip kindermishandeling kent vele verschillende definities en de definities die er zijn worden steeds aangepast en verscherpt. Voor elk wetenschappelijk onderzoek wordt opnieuw een omschrijving bepaald. In 2005 is de volgende definitie van kindermishandeling vastgelegd in de Wet op de Jeugdzorg: Kindermishandeling is "...elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief

of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel” (Wet op de Jeugdzorg, artikel 1, lid m). Vooral van belang hierbij is de relatie van afhankelijkheid of onvrijheid van het kind ten opzichte van diegene door wie het wordt mishandeld. Het is deze wettelijk verankerde omschrijving van kindermishandeling die leidraad is geweest in voorliggende studie.

Ondanks de alom erkende invloed van mishandeling op de ontwikkelingskansen van kinderen is tot op heden niet bekend hoeveel kinderen in Nederland het slachtoffer ervan zijn. Er zijn wel schattingen van de prevalentie, maar deze zijn gebaseerd op extrapolaties van buitenlandse gegevens naar de Nederlandse situatie zonder dat hiernaar empirische studie is verricht. Deze schattingen, die uiteenlopen van 50.000 tot 80.000 gevallen van mishandeling per jaar, zijn voornamelijk gebaseerd op Amerikaans onderzoek (United States Department of Health and Human Services, DHHS, 1988) dat uitgaat van een inventarisatie bij zowel de Child Protection Services (CPS) als bij de kinderbescherming, jeugdhulpverlening, scholen, kinderdagverblijven, ziekenhuizen en politie.

De Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2005)

Het doel van de NPM-2005 is inzicht verschaffen in de prevalentie van verschillende typen van kindermishandeling in Nederland, mede met het oog op het omlijnen van risicogroepen ten behoeve van het gericht opzetten van preventie- en interventieprogramma's. Ook wordt hier de basis gelegd voor de ontwikkeling van een periodieke monitor waarmee de invloed van beleid en hulpverlening kan worden getraceerd.

In dit onderzoek geven we antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- Hoe vaak komt kindermishandeling in Nederland voor?
- Welke typen mishandeling komen voor?
- Wat kenmerkt de slachtoffers van kindermishandeling?
- Wat kenmerkt de daders van kindermishandeling?
- In welke gezinssituaties doet kindermishandeling zich voor?

In de Amerikaanse onderzoeksliteratuur worden schattingen over de omvang van kindermishandeling vaak vergeleken met 'het topje van de ijsberg', omdat slechts een beperkt deel van kindermishandeling zichtbaar is (Creighton, 2002). Voor de zichtbaarheid van kindermishandeling worden vijf niveaus onderscheiden: (1) gevallen gemeld bij CPS (vergelijkbaar met de Nederlandse AMK's); (2) gevallen gemeld bij andere overheidsinstanties (bijv. politie, rechtbank); (3) gevallen gemeld door professionelen die niet tot een justitiële instantie behoren (bijv. scholen, dagopvang, huisartsen, ziekenhuizen, consultatiebureaus, sociale voorzieningen, geestelijke gezondheidszorg); (4) gevallen bekend binnen de maatschappij (buren, gezinsleden, familieleden) die niet gemeld worden bij 1 of 2; (5) alle overige, onbekende gevallen van kindermishandeling (National Incidence Studies of Child

Abuse and Neglect (NIS); Creighton, 2002, p. 5). In de NIS en NPM-2005 worden uitsluitend de eerste drie niveaus bestreken, de laatste twee niveaus blijven buiten beschouwing. De NIS-methode is gebaseerd op melding van gevallen van kindermishandeling door professionals die beroepshalve met kinderen en jeugdigen werken, en door deskundigen op het terrein van kindermishandeling werkzaam bij Child Protection Services (CPS), het Amerikaanse equivalent van onze Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK).

De NIS-aanpak voor het verzamelen van gegevens werd binnen dit onderzoek zo getrouw mogelijk gerepliceerd omdat deze benadering haar waarde heeft bewezen in drie grootschalige NIS studies in de Verenigde Staten. Dit betekent concreet dat de steekproeftrekking van de professionals analoog aan de procedure van de NIS gebeurde, dat dezelfde definities van mishandeling/verwaarlozing gehanteerd werden en dat dezelfde registratieformulieren werden gebruikt (zie vervolg voor details). In de NPM-2005 is de benadering wel aangepast aan de specifiek Nederlandse organisatie van de zorg en het onderwijs, en zijn er ook enkele veranderingen aangebracht in de omschrijvingen van kindermishandeling zodat betrouwbare scoring beter mogelijk werd. Vooral de wijze waarop de verzamelde gegevens zijn bewerkt tot populatieschattingen is in de NPM-2005 transparant gemaakt en sterk gewijzigd, waardoor de schattingen nauwkeuriger zijn dan in de NIS mogelijk was.

De prevalentie van kindermishandeling kan geschat worden op de eerste drie niveaus van signalering, dat wil zeggen:

1.

Kinderen die gemeld worden bij Advies en Meldpunten Kindermishandeling (AMK's). Het AMK is voor de Nederlandse situatie de meest vergelijkbare instantie met de Amerikaanse CPS. Evenals bij de CPS worden ook bij het AMK kinderen gemeld van wie een vermoeden bestaat dat zij worden mishandeld, met dien verstande dat er in de VS een meldplicht geldt, terwijl er in Nederland sprake is van een meldrecht. In Nederland bestaat een meldcode (Baeten, 2002; 2004) en geen meldplicht voor kindermishandeling. In eerste instantie zou men daarom lagere cijfers bij de AMK's dan bij de CPS verwachten, maar dat hoeft niet zo te zijn. Meldplicht houdt ook in dat de mishandeling juridisch bewijsbaar moet zijn en dat kan betekenen dat men minder snel meldt. Het kan dus een voordeel zijn dat in Nederland geen meldplicht is.

2.

Kinderen die niet gemeld zijn bij AMK's, maar die bekend zijn bij andere instanties zoals politie of rechtbank.

3.

Kinderen die noch bij AMK's noch bij andere instanties bekend zijn, maar die zijn gesignaleerd door andere informanten zoals leerkrachten, medewerkers van consultatiebureaus, of leidsters in kinderdagverblijven.

Dit betekent ook dat de schattingen voor de prevalentie van kindermishandeling in Nederland nu voor het eerst kunnen worden vergeleken met de schattingen van de NIS voor de VS.

Prevalentie en incidentie

Het is van belang het onderscheid tussen de termen 'incidentie' en 'prevalentie' te noemen. Soms lijken deze termen uitwisselbaar te zijn, maar dat is niet het geval. De onderzoeksaanpak is overgenomen van de NIS, die de National Incidence Study heet. Wat echter daadwerkelijk onderzocht wordt in de NIS is de prevalentie over een beperkte periode. Incidentie wordt in de epidemiologische literatuur doorgaans omschreven als het aantal nieuwe gevallen (bijvoorbeeld ziektegevallen) in een bepaalde periode. Bij onderzoek naar kindermishandeling is het nooit mogelijk met zekerheid vast te stellen dat een mishandeling de eerste is in het leven van een kind, zonder een beroep te doen op (invalide) retrospectie van betrokkenen. Ook in onze studie zijn de informanten niet in staat met zekerheid vast te stellen dat het geval van kindermishandeling dat zij signaleren in de periode van drie maanden de eerste mishandeling is die zich in het leven van het kind voordoet. Strikt genomen is daarom de NPM-2005 dan ook geen incidentiestudie.

Met prevalentie wordt in de epidemiologie vaak bedoeld het voorkomen van een ziekte of ander kenmerk op enigerlei tijdstip in het leven van een persoon, waarbij die ziekte of dat kenmerk zich ook meerdere keren over de tijd heen mag en kan hebben voorgedaan. De NPM-2005 registreert gevallen van kindermishandeling in de observatieperiode van drie maanden waarbij de mishandeling zelf zich moet hebben voorgedaan in die periode, maar het kind al langere tijd slachtoffer van mishandeling kan zijn geweest. De NPM-2005 stelt 'actuele prevalentie' vast. In dit rapport zal daarom de term 'prevalentie' gebruikt worden, ook in de titel van het project, de Nationale Prevalentiestudie Kindermishandeling (NPM-2005), met het voorbehoud dat de actuele prevalentie over een periode van een jaar (2005) wordt geschat, en niet de 'life-time prevalence' (Vandenbroucke & Hofman, 1997).

Steekproeftrekking

De NIS-procedure werd als volgt vertaald naar de Nederlandse situatie. Er werd gewerkt met een nationaal representatieve steekproef waarbij de 12 provincies als 'county' fungeerden. In de Nederlandse NPM-2005 is op deze wijze het gehele land gedekt, terwijl in de Amerikaanse NIS gestart wordt met een steekproef van counties uit alle mogelijke counties (in de NIS-3 waren 42 van de 3142 counties betrokken, de NIS-4 zal uitgaan van 122 counties). Voor iedere provincie (naar analogie met de NIS) werden data verzameld bij de volgende instanties:

A. AMK's (NIS: CPS agencies)

In de NIS is binnen elke county de 'district CPS agency' de belangrijkste participant. De data die worden verzameld via de participerende CPS agencies representeren alle kinderen van wie de mishandeling of verwaarlozing is gerapporteerd en geaccepteerd voor verder onderzoek gedurende

de periode van de dataverzameling van de NIS. Voor onze replicatie beschikten we over de gegevens van alle 17 AMK's in Nederland voor een volledig jaar. Hoewel we de gegevens van de AMK's enigszins verschillend van de door de informanten aangeleverde gegevens behandelen, zullen de beide bestanden uiteindelijk (ontdubbeld en) samengevoegd tot een prevalentieschatting voor 2005 leiden. In die zin zijn de AMK gegevens integraal onderdeel van de NPM-2005.

B. Informanten niet verbonden aan AMK's (NIS: non-CPS sentinels)

Voor wat betreft niet-CPS instanties gaat het in de NIS om 'community professionals' in specifieke categorieën van instanties of organisaties die regelmatig direct contact hebben met kinderen en/of gezinnen en die met een grote waarschijnlijkheid in aanraking kunnen komen met mishandelde kinderen. Deze professionals geven via gestandaardiseerde formulieren informatie over alle kindermishandeling bij kinderen met wie ze tijdens de duur van het onderzoek (26 september – 23 december 2005) direct contact hebben.

Vertaald naar de Nederlandse situatie betekende dit dat informatie werd verzameld bij:

- Onderwijs (NIS 'Education'):
Basisscholen en scholen voortgezet onderwijs
- Juridisch systeem (NIS 'Law enforcement'):
Raad voor de Kinderbescherming en de 25 Nederlandse politieregio's
- Sociaal-medische zorg (NIS 'Medical services'):
Consultatiebureaus en huisartsen
- Andere diensten (NIS 'Other services'):
Kinderdagverblijven en vrouwenopvang

Meer dan 400 organisaties met meer dan 1.100 informanten zijn bereid geweest om hun kostbare tijd in de prevalentiestudie te steken, en gedurende drie maanden over mogelijke kindermishandeling te melden. De informanten zijn relatief gelijkmatig over alle regio's in Nederland gespreid en bestrijken met elkaar ongeveer de helft van de Nederlandse jeugd onder de 18 jaar. Gevoegd bij de gegevens van alle Advies en Meldpunten Kindermishandeling geeft dit een stevig fundament onder onze prevalentieschattingen, zeker vergelijkbaar met de Amerikaanse NIS.

Hoe vaak komt kindermishandeling voor?

In Nederland komt kindermishandeling vaak voor. Als we alle gevallen van kindermishandeling met aanwijsbare en vermoedelijke schade voor het kind optellen dan is de beste schatting **107.200** gevallen. Als we alleen de zwaarste gevallen van kindermishandeling (met aanwijsbare schade) kiezen dan komen we in onze NPM-2005 studie op een totaal van 37.201 nieuwe gevallen van kindermishandeling in 2005. Voegen we daarbij de 13.538 door de AMK's gesignaleerde (afgesloten) gevallen van kindermishandeling in 2005, dan ligt een verdedigbare schatting van de ondergrens voor het aantal kindermishandelinggevallen van de ernstigste soort in 2005 rond 50.000 (rekening

houdend met overlap tussen de AMK en NPM-2005 registraties). De gangbare, op Amerikaanse leest geschoeide schatting van 50.000 ~ 80.000 kinderen in Nederland die slachtoffer zouden zijn van kindermishandeling (Willems, 1999) blijkt dus een onderschatting te zijn geweest. Een schatting van ruim 100.000 gevallen van kindermishandeling vindt steun in de door ons voor het eerst in Nederland systematisch verzamelde gegevens. We moeten daarbij nadrukkelijk opmerken dat de schattingen de gevallen van kindermishandeling betreffen die zich hebben voorgedaan in 2005. Kinderen die in de jaren voorafgaand aan 2005 zijn mishandeld maar niet meer in 2005 zelf, vallen niet binnen onze schattingen. De prevalentie van kindermishandeling over de gehele jeugd ('life-time prevalence') is zonder twijfel groter dan de door ons geschatte prevalentie voor 2005.

Seksueel misbruik komt het minst voor van alle vormen van mishandeling. We kunnen het aantal gevallen van seksuele mishandeling in 2005 schatten op ruim 4.700 kinderen en jeugdigen, (1,3 op de 1000 kinderen heeft in dat jaar met deze vorm van mishandeling te maken gehad). Het percentage seksueel misbruik is 4,4% van het totale aantal gevallen van mishandeling. Uiteraard is ieder kind dat (seksueel) mishandeld wordt er één teveel. Er zijn aanwijzingen dat seksueel misbruik leidt tot grotere vatbaarheid voor dissociatieve stoornissen, tot meer en ernstiger vormen van depressie, tot een hogere frequentie van (pogingen tot) zelfmoord, maar ook tot meer externaliserend probleemgedrag zoals agressie en antisociaal gedrag. Toch is nog steeds niet duidelijk of dergelijke gevolgen uniek zijn voor seksuele mishandeling, of samengaan met andere vormen van mishandeling en schadelijke huiselijke omstandigheden die doorgaans tegelijk met seksuele mishandeling voorkomen (Widow & Ames, 1994; Siegel & Williams, 2003; zie Paolucci, Genuis & Violato, 2001, voor een meta-analyse). Seksuele mishandeling kan moeilijk geïsoleerd worden van andere vormen van mishandeling en deprivatie waarmee zij in werkelijkheid veelal gepaard gaat.

Niettemin is seksuele kindermishandeling een buitengewoon ernstig misdrijf, zoals ook aanranding en verkrachting bij volwassenen juridisch en moreel als een ernstig misdrijf worden gezien. Het is dan ook opvallend dat het Nederlandse beleid in de jaren zeventig, tachtig en negentig van de vorige eeuw seksuele mishandeling met kinderen van 12 jaar en ouder gedoogde indien het kind vrijwillig de pedoseksuele contacten zou ondergaan. Men veronderstelde dat ook kinderen seksuele gevoelens hebben en dat een absoluut verbod op pedoseksuele contacten een miskennis van deze gevoelens zou inhouden (zie bijvoorbeeld Sandfort, 1988). Dit gedoogbeleid is een ontkenning van de onvermijdelijk ongelijke (machts-)verhouding tussen kind en volwassene, laat een gebrek zien aan pedagogisch en ontwikkelingspsychologisch inzicht in de kinderlijke ontwikkeling, en beschermt de vermeende belangen van volwassenen met een specifieke geaardheid ten koste van de belangen van het kind (Willems, 2006). Gezien de relatief beperkte verspreiding van seksuele kindermishandeling in ons land lijkt het recente beleid van onverkorte strafbaarstelling van pedoseksuele handelingen meer in overeenstemming te zijn met de publieke moraal.

Welke factoren verhogen het risico op kindermishandeling?

In verband met preventie zijn de met kindermishandeling verbonden risicofactoren van belang. Onze NPM-2005 gegevens wijzen uit dat in gezinnen met *zeer laag opgeleide ouders* en in gezinnen waarin de ouders *werkloos* zijn kindermishandeling veel vaker optreedt dan op grond van landelijke verdelingen van deze kenmerken mag worden verwacht. Gezinnen waarin kindermishandeling is geconstateerd, bevinden zich voor ruim driekwart in de lage tot zeer lage sociaal-economische strata van onze samenleving. Een zeer lage opleiding van ouders (geen afgeronde opleiding na het basisonderwijs) is bijna 7 keer meer vertegenwoordigd in de groep gezinnen met kindermishandeling dan op grond van het percentage zeer laag opgeleide ouders in de populatie mag worden verwacht. Ook werkloosheid is een belangrijk risico, met een sterk verhoogde kans op kindermishandeling bij werkloosheid van beide ouders in het gezin. In gezinnen met kindermishandeling is ruim 5 keer vaker sprake van werkloosheid van de ouders dan in doorsnee gezinnen.

Ook de gezinsvorm speelt een rol van betekenis bij kindermishandeling. Onze NPM-2005 gegevens wijzen uit dat in *éénoudergezinnen*, in *grotere gezinnen*, en in *stiefgezinnen* kindermishandeling vaker optreedt dan op grond van landelijke verdelingen van deze kenmerken mag worden verwacht. Alleenstaand ouderschap vormt een belangrijk risico voor kindermishandeling. Het éénoudergezin komt 3,5 keer vaker voor in de groep gezinnen met kindermishandeling dan in de algemene populatie. Ook gezinsgrootte hangt samen met kindermishandeling. Grotere gezinnen, met drie of meer kinderen, zijn bijna 2 keer zo goed vertegenwoordigd in de groep gezinnen met kindermishandeling als het percentage in de bevolking zou doen verwachten. Ook stiefgezinnen vormen een risico voor kindermishandeling, in de bij AMK's gemelde gezinnen was het percentage stiefgezin zelfs bijna 2 keer zo hoog als in de populatie, en dit verhoogd risico blijft bestaan wanneer we controleren voor gezinsgrootte. Overigens geldt dit verhoogd risico niet voor adoptiegezinnen; integendeel, adoptiekinderen zijn ondervertegenwoordigd in vergelijking met de landelijke bevolking, en dat geldt zowel voor de NPM-2005 gegevens (een 5 keer kleiner risico) alsook voor de AMK gegevens (een 8 keer kleiner risico). Het aantal mishandelde adoptiekinderen is echter dermate gering dat sterke uitspraken over adoptie als beschermende factor tegen kindermishandeling niet mogelijk zijn.

Uit de AMK-gegevens blijkt dat minder dan de helft van de mishandelde kinderen leeft in een gezin met beide biologische ouders (48%). Meer dan 39% van de kinderen leeft in een éénoudergezin. Wat gezinsvorm betreft convergeren NPM-2005 en AMK registraties in de richting van een beduidend groter risico voor kindermishandeling bij alleenstaand ouderschap. Bij biologische ouders ondergaan kinderen vaker fysieke mishandeling en geweld in het gezin, terwijl in éénoudergezinnen vooral verwaarlozing oververtegenwoordigd is. In gezinnen met niet-biologisch verwante stiefouders is seksuele en fysieke mishandeling vaker aan de orde. De oververtegenwoordiging van seksuele mishandeling in de pleegzorg en in de residentiële opvang heeft ongetwijfeld (grotendeels) te maken met de therapeutische functie van deze leefvormen als reactie op de mishandeling, en kan dus niet zonder meer beschouwd worden als een oorzaak ervan. De AMK registratie laat geen opheldering van 'oorzaak' en 'gevolg' toe. Dat geldt trouwens voor alle risicofactoren: de oorzakelijke status

ervan kan op grond van een louter beschrijvende inventarisatie als het NPM-2005 onderzoek of de AMK registratie nooit worden bepaald. Alcoholisme kan bijvoorbeeld de oorzaak zijn van zowel werkloosheid als kindermishandeling, zonder causale relatie tussen beide laatstgenoemde fenomenen.

Ten slotte is er een sterke samenhang met *etnisch-culturele achtergrond*. Kindermishandeling komt vaker voor in gezinnen van allochtone herkomst dan mag worden verwacht op grond van hun aandeel in de Nederlandse bevolking. We vonden een 3 keer zo hoog percentage allochtone gezinnen in de groep met kindermishandeling als in de algemene bevolking. De NPM-2005 uitkomsten convergeren ook op dit punt met de informatie van de AMK's. Autochtone kinderen zijn fors oververtegenwoordigd in de groep door AMK's geregistreeerde kinderen, terwijl de allochtone kinderen fors oververtegenwoordigd zijn. Dat geldt voor kinderen van nieuw-allochtone herkomst en voor kinderen van traditioneel-allochtone herkomst. Hoewel alle vormen van mishandeling vaker dan verwacht optreden in gezinnen met een allochtone achtergrond, is die oververtegenwoordiging niet even groot voor alle vormen van kindermishandeling. Seksuele mishandeling, emotionele mishandeling, en fysieke verwaarlozing komen relatief minder vaak voor bij allochtone gezinnen, terwijl fysieke mishandeling en confrontatie met geweld in het gezin (vooral bij traditioneel-allochtonen) juist wat vaker voorkomen.

Het verhoogd risico van een allochtone achtergrond voor kindermishandeling blijft bestaan ook als we controleren voor andere risicofactoren, zoals groter gezin, alleenstaand ouderschap, of stiefgezin. Als we het percentage allochtone gezinnen vergelijken binnen de groep grotere gezinnen, de één-oudergezinnen of de stiefgezinnen, dan blijkt de allochtone achtergrond telkens een extra bijdrage te blijven leveren aan de voorspelling van kindermishandeling, en dus niet volledig samen te vallen met één van de andere risicofactoren. Toch is de toename van kindermishandeling in etnisch-culturele minderheden sterk afhankelijk van hun sociaal-economische status. Als we het laagste niveau van opleiding (alleen een afgeronde basisschool) nemen, en daarbinnen de verdeling van etniciteit vergelijken met een landelijke normverdeling, dan geven de traditioneel-allochtone gezinnen slechts een 1,2 keer hoger percentage kindermishandeling te zien, en dat is een drastische reductie vergeleken met het ruim 3 keer zo hoge percentage mishandeling in deze gezinnen als we niet corrigeren voor opleidingsniveau. Deze reductie geldt veel minder sterk voor de nieuwe etnisch-culturele minderheden: die groep is bij controle voor opleidingsniveau nog steeds 2,6 keer zo goed vertegenwoordigd in de groep met kindermishandeling als in de landelijke verdeling.

Kortom: de samenhang van (zeer lage) opleiding met kindermishandeling is vele malen sterker dan die van etnisch-culturele achtergrond, en bij constant houden van opleidingsniveau zien we geen significant verhoogd risico meer op kindermishandeling in de traditioneel-allochtone gezinnen in Nederland. Het verdwijnen van de invloed van etniciteit door rekening te houden met opleiding of breder: sociaal-economische status, is al eerder op andere terreinen gedemonstreerd. Zo vonden wij dat de beduidend lagere scores op gehechtheid en sensitiviteit in Afrikaans-Amerikaanse gezin-

nen in vergelijking tot die van blanke Amerikaanse gezinnen bijna geheel konden worden toegeschreven aan de lagere sociaal-economische status van eerstgenoemde groep (Bakermans-Kranenburg, Van IJzendoorn, & Kroonenberg, 2004). Etniciteit moeten we niet verwarren met SES, culturele verschillen niet met inkomensverschillen.

Figuur 1.

Risicofactoren die de kans op kindermishandeling vergroten, relatieve risico's ('relative risks') in veelvouden van de verhoogde percentages kindermishandeling in de risicogroepen, zonder controle voor de overige risicofactoren.

De relatieve risico's zijn berekend op basis van de NPM-2005 informantengegevens en op basis van de AMK-registraties over 2005.

De risicofactoren die van belang zijn voor kindermishandeling zijn niet nieuw of verrassend, maar behoren tot de gebruikelijke kenmerken van gezin en ouders die in dit verband doorgaans worden genoemd. Nieuw is de kwantificatie van deze risicofactoren, en de daarmee gegeven mogelijkheid om deze factoren met elkaar te vergelijken. Nieuw is ook dat blijkt dat zeer lage opleiding de invloed van allochtone herkomst als risicofactor naar de achtergrond duwt.

Preventieve interventies

Voorliggende studie geeft een prevalentieschatting van kindermishandeling en daarmee samenhangende risicofactoren. Daaruit kunnen enkele suggesties voor preventie en interventie worden afgeleid, maar deze suggesties zijn nog niet empirisch getoetst. Men moet ze beschouwen als gefundeerde hypothesen voor verder onderzoek.

Gezien de grote invloed van risicofactoren die samenhangen met opleiding en werk ligt het voor de hand te pleiten voor sociaal-economisch beleid met sterke nadruk op scholing en werkgelegenheid. Effectief *scholings- en werkgelegenheidsbeleid* zal ook de prevalentie van kindermishandeling doen verminderen, zo verwachten we, hoewel een causaal verband tussen de risicofactoren en kindermishandeling in de NPM niet kan worden aangetoond. Werkloze ouders en ouders met een afgebroken opleiding na de basisschool maken zich relatief het meest schuldig aan kindermishandeling. Opleiding lijkt belangrijker dan etnisch-culturele achtergrond, want als we controleren voor het laagste opleidingsniveau dan blijkt in allochtone gezinnen eigenlijk nauwelijks meer sprake van een verhoogd risico op kindermishandeling, zeker niet in traditioneel-allochtone gezinnen. Bij gezinnen van nieuw-allochtone herkomst, veelal gevlucht uit Afrikaanse of Oost-Europese landen, spelen mogelijk andere factoren een rol, zoals traumatische ervaringen van de ouders opgedaan in het land van herkomst waarbij wellicht *therapeutische hulp* noodzakelijk is om intergenerationale overdracht van geweld te voorkomen.

Ten slotte vindt relatief vaak kindermishandeling plaats in gezinnen met alleenstaande ouders. De aard van deze mishandeling is overwegend verwaarlozing, mogelijk als gevolg van een chaotische leefstijl en overmaat aan spanningen die voortvloeien uit de ongedeelde verantwoordelijkheid voor opvoeding en werk. 'It takes a village to raise a child' zo luidt een aloude Afrikaanse opvoedingswijsheid (geciteerd door Hillary Clinton, 1996). Alleenstaande ouders hebben wellicht meer baat bij gerichte *opvoedingsondersteuning* dan bij de verplichting tot betaalde arbeid, zeker in de voorschoolse fase. Kwalitatief goede en toegankelijke kinderopvang kan onderdeel zijn van dergelijke opvoedingsondersteuning (Van IJzendoorn, Tavecchio, & Riksen-Walraven, 2004). Overigens lijkt hier een spanning te ontstaan tussen werkloosheid en alleenstaand ouderschap als risicofactoren. Ook in geval van werkloosheid is het alleenstaand ouderschap een extra risico, met een 3 keer verhoogd percentage kindermishandeling. Wat we hier suggereren is het creëren van een vrije keuze van alleenstaande ouders van jonge kinderen voor betaald werk buitenshuis of onbetaalde 'zorgarbeid' binnenshuis.

Het verdient uiteraard aanbeveling kindermishandeling in een vroegtijdig stadium te voorkomen. Onze studie wijst uit dat éénoudergezinnen, stiefgezinnen, gezinnen met werkloze ouders, allochtone gezinnen, gezinnen uit de laagste milieus, en grotere gezinnen een verhoogd risico op kindermishandeling laten zien. Dat geldt nog sterker voor gezinnen met een combinatie van dergelijke kenmerken. Het is de cumulatie van risicofactoren die het scherpste risicoprofiel oplevert. Preventieve interventies zoals die bij adoptieouders sinds jaar en dag verplicht zijn en door de adoptieouders zeer worden gewaardeerd (Juffer, Bakermans-Kranenburg & Van IJzendoorn, in druk) zouden ook in deze risicogroepen belangrijke steun kunnen bieden aan jonge ouders. Een van de weinige preventieve interventies waarvan de effectiviteit in Nederland empirisch is vastgesteld, is de *Video-feedback to Promote Positive Parenting* (VIPP, Juffer, Bakermans-Kranenburg, & Van IJzendoorn, in druk). Deze gedragsgerichte, relatief kortdurende aanpak, gericht op verhoging van de ouderlijke sensitiviteit en verbetering van het stellen van grenzen (disciplineren) kan op een niet-stigmatiserende manier worden ingezet in een brede categorie gezinnen, ook al heeft zich in die gezinnen (nog) geen kindermishandeling voorgedaan. VIPP is namelijk niet gericht op het bestrijden van kindermishandeling zelf, maar op het scheppen van voorwaarden waaronder ouders het hoofd kunnen bieden aan de dagelijkse spanningen die de opvoeding van jonge kinderen kan oproepen. Consultatiebureaus hebben een unieke rol in het volgen van kinderen en hun ouders gedurende de eerste levensjaren, en zij zouden toegerust kunnen worden om deze preventieve interventies op verantwoorde wijze gestalte te geven.

De *Reflectie- en Actiegroep Aanpak Kindermishandeling* (RAAK) is door de overheid in staat gesteld om in vier regio's (Westelijke Mijnstreek, Amsterdam Noord, Flevoland en Zaanstreek Waterland) een omvattende aanpak van kindermishandeling uit te proberen. De benadering van de zogenaamde RAAK Regio's is gericht op opvoedingsondersteuning voor alle ouders, op eerdere signalering van kindermishandeling, en op verbetering van de hulpverlening bij geconstateerde kindermishandeling (www.samenopvoeden.nl). In hoeverre de bredere benadering van RAAK effect sorteert is nog niet goed vast te stellen; de eerste impressies zijn positief maar een gedegen wetenschappelijk verantwoorde evaluatie is nog niet voorhanden (Hermanns & Ter Meulen, 2005). De brede aanpak maakt het wellicht ook lastig bij gebleken succes te bepalen welke component of componenten in de RAAK Regiobenadering verantwoordelijk zijn geweest voor de effecten. In ons onderzoek was het tot dusver onmogelijk de RAAK Regio's te evalueren. Overigens kunnen de activiteiten in de RAAK Regio's tot meer signaleringen en meldingen van kindermishandeling hebben geleid, en dus tot hogere prevalentieschattingen. Dergelijke invloeden zijn ook op ander vlak denkbaar, bijvoorbeeld door opzienbarende gevallen van kindermishandeling en -doding die tot meer alertheid bij informanten kunnen leiden. De NPM-2005 prevalentieschatting is een momentopname, en alleen door herhaalde uitvoering van NPM is het mogelijk dergelijke invloeden te traceren.

Pleidooi voor herhaalde NPM metingen

Ten slotte bepleiten we herhaalde, driejaarlijkse peilingen van de prevalentie van kindermishandeling in Nederland, een monitor voor kindermishandeling met de door ons gebruikte benadering van informanten. Onze prevalentiecijfers en de bepalingen van risicofactoren voor kindermishandeling zijn de beste schattingen die voor de Nederlandse situatie beschikbaar zijn. Maar ons onderzoek past goed in de door Karl Popper geschetste metafoor van het moeras: geen enkele bewering heeft een rotsvaste ondergrond, integendeel wetenschappelijke bevindingen zijn op moerassige grond gebouwd, en moeten voortdurend beter gefundeerd worden. Dat geldt zeker voor onderzoek naar kindermishandeling, een uitermate lastig onderzoeksterrein. Herhaalde metingen kunnen onze bevindingen steun geven en waar nodig bijstellen. Een dergelijke monitor van kindermishandeling geeft een steeds betrouwbaarder beeld van de prevalentie om de invloed van overheidbeleid, van gewijzigde bevolkingsamenstelling, of van veranderde mentaliteit bij ouders te kunnen registreren.

Het wordt tijd kindermishandeling tot speerpunt van beleid en preventiepraktijk te maken, en de ontwikkeling ervan over de tijd nauwgezet te volgen, misschien wel even nauwkeurig als schommelingen in het bruto nationaal produkt dat geldt als thermometer voor onze welvaart. Als de NPM-2005 aanpak in meer landen van de Europese Unie zou worden ingevoerd, kunnen we meer inzicht krijgen in de effecten van nationaal beleid op de prevalentie van kindermishandeling. De Amerikaanse overheid financiert nu al enkele tientallen jaren de kostbare herhaalde metingen van de NIS via het United States Department of Health and Human Services. Blijkbaar vindt deze overheidsinstelling het tot haar takenpakket behoren om de ontwikkelingen in de prevalentie van kindermishandeling op de voet te volgen. De vraag is waarom dat (tot voor kort) niet het geval was in Nederland en in andere Europese landen. De reden kan in ieder geval niet zijn dat hier het probleem van kindermishandeling verwaarloosbaar klein zou zijn. Met 107.200 gevallen van kindermishandeling per jaar steekt Nederland niet gunstig af ten opzichte van de Verenigde Staten van Amerika, en het is dus noodzakelijk ook hier de prevalentie ervan nauwgezet en regelmatig te volgen.